

Korupce – deviantní chování, nebo sociální dezorganizace?

Případ české policie

PAVOL FRIČ*

Institut sociologických studií FSV UK, Praha

Corruption – Deviant Behaviour or Social Disorganisation?

The Case of Czech Police

Abstract: Corruption is not only deviant behaviour, it is a complex social phenomenon which works as a system with its own rules and development mechanisms. Together with Durkheim we can say that it is a supra-individual, collective phenomenon which is able to put pressure on individuals. Corrupt transactions are regulated by corrupt norms and these norms are in conflict with the official normative system. Faults and breakdowns of the official normative system open the door for the spread of corruption. In this way corruption represents a kind of social disorganisation. From this perspective it is not the individual who fails, but the system. This hypothesis is supported by the results of the quantitative research focused on corruption in the police force of the Czech Republic. These results reveal a considerable degree of police disorganisation, and the pressure of corrupting norms on the behaviour of police officers.

Sociologický časopis, 2001, Vol. 37 (No. 1: 65-72)

Korupce jako deviantní chování

Společenská vědci nejčastěji na korupci nahlízejí jako na deviantní chování. Dnes již klasická definice korupce od amerického autora J. S. Nye tento fenomén charakterizuje jako:

„...chování, které se z důvodů dosahování soukromých (osobních, rodinných, úzce skupinových) finančních anebo statusových zisků odchyluje od formálních povinností vyplývajících z veřejné role, anebo přestupuje normy proti výkonu určitého typu soukromého vlivu.“
[Nye 1967: 966]

Podle této definice korupcí není všechno deviantní chování, ale jen to, při kterém dochází k zneužívání pravomocí osobami ve veřejných funkcích. Ve zkrácené formě by se dalo říci, že jde o zneužívání postavení, moci nebo autority veřejného činitele pro jeho soukromé zisky [Bayley 1966: 936]. Uvedená definice jako kritérium pro identifikaci korupčního chování používá moment překročení formálních povinností nebo jednoduše norem za účelem soukromého zisku. Veřejný činitel zneužíváním své funkce porušuje normativní řád regulující jeho chování v dané pozici.

Každá deviace (odchylka) se vztahuje k souboru norem, které platí v nějaké společnosti nebo komunitě. Bez poznání těchto norem bychom nemohli deviaci identifikovat. I mezinárodní nezisková organizace Transparency International vystupující proti korupci a uplácení definuje korupci jako „zneužití moci k osobnímu obohacení“. Z „Knihy podkladových materiálů“ této organizace lze vyčíst následující definici korupce:

*) Veškerou korespondenci posílejte na adresu: PhDr. Pavol Frič, Institut sociologických studií FSV UK, U kříže 8, 158 00 Praha 13, e-mail fric@mbox.fsv.cuni.cz

„...korupce znamená takové jednání představitelů veřejného sektoru, ať už jde o politiky či státní úředníky (...) jimž se nedovoleně a nezákonně obohacují prostřednictvím zneužívání pravomocí, které jim byly svěřeny.“ [McKee 1996]

I když naprostá většina těch, kteří korupci zkoumají (z teoretického nebo i z praktického úhlu pohledu), ji definuje jako deviantní chování, nikdo z nich vlastně nepochybuje o tom, že korupce má také širší sociální rozměr. A nejde jen o její širší sociální vazby, hlubší sociální kořeny či společenské dopady, které podbarvují sociální kolorit každé země. Jde i o to, že korupce je zvláštním fenoménem sama o sobě. Funguje jako sociální systém, má svá vlastní pravidla hry, vnitřní mechanismy svého vývoje podmiňující její sílu, pronikavost a rychlost šíření ve společnosti. Není pouhým sumářem korupčních deviací. Je nadindividuálním kolektivním jevem schopným vykonávat na jednotlivce nátlak (Durkheim). Šíří kolem sebe tzv. *korupční klima*,¹ které dokáže měnit postoje jednotlivců i ovlivňovat chování mas.

Z perspektivy koncepce korupce jako deviantního chování je tím, kdo selhává, vždy jedinec. On je deviant a patologická osobnost. Jako by při své korupční aktivitě stál mimo širší korupční kontext a dostával se s relativně bezchybným souborem oficiálních norem do konfliktu jen on sám. Všechny tyto předpoklady ale nenacházejí oporu v reálných korupčních situacích. Především je potřeba říci, že i korupční chování může být normativně regulované a každý korupční akt má normotvorné účinky. Bez těchto vlastností by se fenomén korupce skutečně rozpadl na náhodné a vzájemně izolované epizody morálních selhání jednotlivců. V takovém případě by také vůbec nebylo těžké s korupcí bojovat. Stačilo by bezúhonnými úředníky nahradit zkorumpované. Zkušenosti ovšem říkají, že metoda „vyhazování shnilých jablek“ je naprosto neúčinná. Noví lidé dosazení do nezměněných poměrů se zpravidla velmi rychle začnou chovat stejně zkorumpovaně jako jejich předchůdci nebo opouštějí svá místa.

Korupční normy

Jistě touha po světských statcích a statusových uznáních je do jisté míry vlastní každému člověku. Proto lze říci, že v každém z nás dřímá jistý potenciál korupčního chování. Jenže, aby se uplatnil v širším měřítku, musí tady být i něco navíc. Proto je potřeba klást si znovu otázku: kdo vlastně selhává: jednatel, nebo systém? Jestliže jde jenom o selhání jednotlivců, proč tedy korupce dokáže opanovat celá odvětví státní správy anebo celý

¹) Korupční klima definujeme jako soubor kolektivních představ, resp. kulturních vzorů, jenž zneužívání úředních pravomocí, dávání a brání úplatků činí pro obyvatele dané země samozřejmým a zvykově omluvitelným aktem [Frič 1999]. Korupční klima pomáhá omlouvat korupční transakce jako legitimní chování: „Vždyť na tom nic není, dělají to přece všichni a jsou na to zvyklí.“ V jeho světle se korupce jeví zcela nevinným, užitečným a velmi efektivním jednáním: „Tak to chodí, kdo maže, ten jede!“ Korupční klima obsahuje jak prvky stability, tak flexibility. Stabilita korupčního klimatu je zakotvena v té jeho části, která by se dala nazvat „korupční kultura“ [Philip 1996: 3-4]. Tvoří ji hlavně korupční tradice a normy korupčního chování, na základě kterých jsou korupční transakce veřejností vnímány jako vžitý a zaběhaný chod věcí. K stabilizujícím prvkům korupčního klimatu patří také kolektivní představy a populární teorie vysvětlující platnost korupčních norem, příčiny korupce, její všemocnost a všudypřítomnost. Naopak flexibilita korupčního klimatu má spíše emotivní podtext, který tvoří korupční fámy a nálady vyvolané skandály, na něž se nabalují pocity závidění, cynismus, nepřátelství apod. Pro tuto část korupčního klimatu by se spíše hodil název „korupční folklór“, se kterým přišel Gunnar Myrdal jako s nástrojem pro analýzu korupce [Myrdal 1968].

společenský systém, jako tomu bylo za „reálného socialismu“? Bez vytvoření specifických pravidel a vzájemných vazeb důvěry, které zajišťují jejich dodržování, by to nebylo možné. Součástí fenoménu korupce jsou i tato pravidla a vazby. Opakované korupční chování produkuje korupční normy, kterými se pak samo řídí a které podporují jeho šíření ve společnosti. Korupční normy říkají, že výkon veřejných funkcí je na prodej, že každý je úplatný, vše závisí jen na výši úplatku. Proto když někdo úplatek vzít nechce, je zapotřebí zvýšit nabídku a všechno bude „jak má být“. Podle korupčních norem úplatek sice otevírá každé dveře, ale aby všechno proběhlo hladce, je potřeba znát správné lidi na správném místě. „Kdo maže, ten jede!“ a kdo úplatek nedá, ať se pak nediví, že ničeho nedosáhne. Z hlediska korupční morálky ten, kdo neuplácí, je hlupák, kdo nebere úplatky, škodí sám sobě, kdo se nechce zapojit do korupční transakce, je nebezpečný, a kdo prozradí informace o korupci, je zrádce, kterého musí stihnout „spravedlivý trest“.

Korupční normy jsou schopny vykonávat na jednotlivce nátlak. Pod jejich vlivem může jednatelce považovat korupční chování dokonce za svou morální povinnost. Dát nebo vzít úplatek, chápe jako to, co se od něj očekává, co „se patří“ a je součástí slušnosti nebo „dobrého vychování“. Naopak v případě nenaplnění tohoto očekávání se může obávat, že bude vystaven negativním sankcím svého okolí. V korupčním klimatu se úplatkářství jeví jako konformní chování a odmítání poskytnout anebo brát úplatky jako nonkonformismus, který bude „po zásluze“ potrestán. Jednatelce, který se odmítá podřídit tlaku korupčních norem, se cítí chycen do pastí – nedosahuje satisfakce ani tím, že získá to, o čem usiloval, ani tím, že splní očekávání formální normy „Neuplácet!“, protože okolí to neocení, ale spíše s podivem odsoudí. Ten, kdo podlehne korupčnímu klimatu ve svém okolí (ztotožní se s korupčními pravidly), sice získá uspokojení z toho, že dosáhne svého, ale nemůže se plně zbavit výčitek svědomí, které „ví“, že dávat nebo brát úplatky není úplně fér a neshoduje se s obecně sdíleným mravním ideálem.

Sociální dezorganizace

Korupci netvoří jen korupční chování, ale i soubor korupčních pravidel a norem, které se šíří všude tam, kde jsou pro ně vhodné podmínky. Živnou půdou pro výskyt korupčních norem jsou především tzv. slabá místa anebo *poruchy* oficiálního *normativního systému*. Sociologická literatura řadí tyto poruchy k sociální dezorganizaci [Cohen 1965, Merton 1961, Coleman 1961]. K sociální dezorganizaci dochází konkrétně ve třech případech [Weinberg a Rubington 1973]. Za prvé v situaci, když pro ni současně existuje několik pravidel (*culture conflict*), které si vzájemně odporují, nebo se dokonce vylučují. Jednotlivci není jasné, které pravidlo v dané situaci skutečně platí anebo které má prioritu. Sklon k orientaci podle korupčního nebo jinak deviantního pravidla zabezpečuje obvykle zjištění, že pro něj přináší největší zisk. Za druhé k sociální dezorganizaci dochází i tehdy, když dodržování oficiálních norem nevede k patřičným výsledkům nebo odměně (*breakdown*). Společenské normy časem zastarávají nebo nejsou dobře přizpůsobeny k regulování určité situace už od začátku. Tak například striktním dodržováním pravidel (např. bezpečnostních) lze ochromit chod instituce nebo i stávkovat. Na druhé straně úředníkovi, který dodržuje normy korektního výkonu své funkce a nedostává se mu od nadřízených patřičného ocenění (materiálních nebo symbolických), se nelze divit, že podlehne korupčním svodům. Za třetí se sociální dezorganizace vyskytuje v situaci, pro kterou oficiální pravidla zcela chybějí (*normlessness*). Tato situace obzvláště dobře vystihuje přechodové (transformační) období postkomunistických zemí, kdy staré normy už neplatí a nové ještě nebyly vytvořeny. Pro korupci je typické, že dokáže takovéto situace

svými normami kolonizovat jako první (viz např. oblast zneužívání informací v procesu privatizace). Jednotlivec pak nemá na výběr a pravděpodobnost, že se korupčním normám podřídí, je větší.

Selhání oficiálního souboru norem otevírá prostor pro šíření norem korupčních. V prostředí, kde tyto normy platí, korupční chování není chováním deviantů, ale naopak je racionální odpovědí na skutečný stav systému. V tomto případě tedy neselhává jedinec, ale systém, který není schopný chovat se podle svých vlastních pravidel [Coleman 1961]. Mohlo by se tedy zdát, že korupce vlastně dezorganizaci společnosti zabraňuje, protože vnáší pravidla chování tam, kde oficiální systém norem selhává. Tím společnost chrání před anomíí (Durkheim), tj. před normativně neregulovaným, chaotickým a nepředvídatelným chováním jedinců i celých sociálních skupin. Situace však není tak idylická, korupční pravidla chování jsou totiž v příkrém rozporu s ideálním, nikoli nutně oficiálním normativním systémem. Korupční a oficiální normy si konkurují, což nepochybně vypovídá o tom, že jde o jednu ze základních situací sociální dezorganizace. Ani v případě, že korupční normy pronikají do tzv. bílých míst, které zatím nejsou regulovány oficiálními normami, se korupce nezbavuje svého dezorganizačního syndromu. Ani korupční normy nejsou dokonalé a netvoří bezporuchový normativní systém. Jsou nelegální, a proto působí v skryté podobě. Část populace o jejich platnosti pro určitou situaci jednoduše neví. Na druhé straně je tu i část populace, která jim vždy dokáže úspěšně vzdorovat, a najdou se i taci, kteří jsou schopni zneužít i korupčních norem chování, kterými se řídí jiní.

Tam, kde se jednou zavedou korupční pravidla hry, zapustí kořeny, lidé si na ně zvyknou, tam se pak jen velmi těžce obnovuje nebo zavádí vláda oficiálních norem. Jejich akceptování širokou veřejností naráží na již vytvořené sociální struktury, které ze stavu dezorganizace těží a podporují dodržování korupčních norem. Proto oficiální normy v soutěži s korupčními svůj zápas až příliš často prohrávají. Stav sociální dezorganizace vyvolaný přítomností korupčních norem chování tak vykazuje značnou stabilitu navzdory různým antikorupčním kampaním a rebeliím obětí korupce.

Korupce v policii ČR – výsledky výzkumu

Rozsah a vliv korupčního prostředí – korupčních norem, korupčního klimatu a sociální dezorganizace – na chování jednotlivce lze dobře dokumentovat na příkladu situace v Policii ČR. V roce 1999 provedla Transparency International v ČR kvantitativní sociologický výzkum zaměřený na identifikaci korupčního prostředí v ČR. Výzkum se skládal ze dvou částí. První část tvořil výzkum postojů obyvatelstva ČR na reprezentativním vzorku 1 066 respondentů, jehož terénní fázi v říjnu 1999 uskutečnila agentura GfK Praha. Výběr vzorku byl realizován metodou stratifikovaného a vícestupňového náhodného výběru podle W. E. Deminga. Dotazník tvořilo osm otázek, které byly zařazeny do omnibusového výzkumu GfK. Dotazovány byly osoby starší 15 let po celém území ČR.

Druhou část kvantitativního výzkumu tvořil výzkum názorů policistů. Terénní sběr dat v tomto případě prováděla agentura Universitas. Sběr dat byl organizován jako výběrové šetření policistů v 5 vybraných okresech ČR (České Budějovice, Jindřichův Hradec, Sokolov, Teplice a Uherské Hradiště), na Městském ředitelství Policie v Brně a ve vybraných čtvrtích Prahy (Praha 4 a 6). Pro výběr byly stanoveny 3 kvótní znaky:

- a) věk: mladí (do 30 let), střední (30-45 let) a starší (nad 45 let);
- b) služba: pořádková, dopravní, správní, cizinecká a pohraniční a kriminální policie;
- c) služebna: v případě okresních měst alespoň 20 % mimo tato města.

Celkově bylo v prosinci 1999 uskutečněno 533 standardizovaných rozhovorů.

V souvislosti se zaměřením tohoto textu vybíráme ze závěrečné zprávy výzkumu Transparency international [Frič 2000] následující výsledky.

Tlak vnějšího prostředí

Z výsledků výzkumu vyplývá, že veřejnost vnímá policii jako nejzkorumpovanější instituci v naší společnosti. V současnosti si čtvrtina (24 %) české populace myslí, že úplatkářství je nejvíce rozšířeno právě v policii, přičemž v roce 1998 se k tomuto názoru přiklánělo jen 9 % populace. Svůj podíl na korupční pověsti české policie však přiznává jen „malá část“ obyvatelstva. Jen 4,5 % dotázaných uvedlo, že již někdy uplatilo policistu. Z toho ovšem téměř polovina dala úplatek policistovi více než jedenkrát. Na druhé straně i tato „malá čísla“ znamenají, že v současné době se v české populaci nacházejí řádově statisíce lidí, kteří někdy uplatili policistu. Z těch, kteří se přiznali k uplacení policistů, téměř každý třetí uvedl, že se tak stalo v případě, kdy šlo o dopravní přestupek. Jedna třetina dotazovaných obyvatel dokonce přiznává, že občané úplatky policistům spíše vnucují, než aby je oni od nich vyžadovali nebo vynucovali.

Z odpovědí policistů je zřejmé, že naprostá většina z nich je nebo už někdy byla vystavena korupčnímu tlaku ze strany veřejnosti. Jen 15 % dotázaných policistů se ještě nikdy nesetkalo s nabídkou menšího úplatku. Naopak 61 % se už dostalo do situace, kdy jim byl nabídnut větší věcný dar nebo značná částka peněz. V aktuálním období posledních dvanácti měsíců muselo čelit korupčnímu tlaku veřejnosti 40 % policistů, z toho více než polovina opakovaně. Více než polovina (56 %) dotázaných policistů konstatovala, že pachatelé korupce jsou stále drzejší (proti bylo jen 15 % a 35 % odpovědělo „nevím“). Nejčastější korupční situací, do které se policisté dostávají při výkonu své služby, je situace, ve které nejde o peníze, ale o protislužbu. Korupční chování policistů formou protislužby nejčastěji od nich vyžadují významné (místní) politické osobnosti nebo jiní důležití veřejní činitelé, kteří chtějí zajistit nějakou výhodu pro sebe nebo své známé. Korupční tlak veřejných činitelů považuje za častý 16 % dotázaných policistů. Obdobný tlak může přicházet i zevnitř policie, ze strany nadřízených. Situace, ve kterých k tomu dochází, označilo za časté 7 % dotázaných. Ze strany „prostých občanů“ jsou policisté nejčastěji vystavováni korupčnímu tlaku v situacích, kdy chtějí urychlit vyřízení svých oprávněných nároků. Jde tedy o situace, kdy policista v rámci korupční transakce nemusí překračovat zákon. Výskyt těchto situací však svědčí o nefunkčnosti policejního aparátu z pohledu občanů. Výskyt situací tohoto druhu považuje za častý 14 % dotázaných policistů.

Dezorganizace policie

Zákony a předpisy platné v policii posuzují policisté značně kriticky. Jedna třetina až jedna polovina policistů nachází ve fungování normativního systému policie závažné poruchy a nedostatky, které vedou k posilování korupčních vzorů chování:

- pocítují absencí norem pro postihování korupce (50 %);
- vidí nedokonalost existujících norem a předpisů, které otvírají příležitosti pro korupci (44 %);
- uvědomují si, že dodržování předpisů nevede k zasloužené odměně (30 %);
- mají těžkosti s dodržováním platných norem, protože se v nich nevyznají (42 %);

– příkazy a nařízení, které přicházejí shora, vnímají jako neodpovídající realitě, ve které žijí (49 %).

Lze tedy v zásadě konstatovat, že v policii existuje významná skupina policistů, která vnímá policii jako dezorganizovanou instituci. Tato dezorganizace podle nich umožňuje hladké pronikání korupčních norem chování do služebního života policistů. A to z toho důvodu, že dezorganizace vytváří pracovní prostředí, kde je pro policisty jednodušší (méně nákladné) přizpůsobit se korupčním vzorům chování, než usilovat o dodržování platných (oficiálních) norem výkonu služby.

Nezanedbatelná část (10 %) respondentů se dokonce domnívá, že některé předpisy a normy v policii se vytvářejí s perspektivním záměrem jejich korupčního zneužívání. To znamená, že jedna desetina respondentů podezřívá (část) vedení policie z organizování korupce a vnímá situaci v policii jako proměnu této instituce v nástroj korupčních zisků pro vedoucí funkcionáře. Tuto představu o fungování policie však odmítají akceptovat dvě třetiny (64 %) dotázaných a jedna čtvrtina k ní nedokázala zaujmout jednoznačné stanovisko.

Sociální kontrola

Víra značné části policistů v efektivnost kontroly uvnitř policie je narušená. Třetina dotázaných policistů nevěří ve fungování kontrolních mechanismů, které mají korupci odhalovat a korupční chování policistů sankcionovat. Účinnost šetření a spravedlivý postih případů korupce v policii nezpochybňuje polovina oslovených policistů. Veřejnost je v tomto ohledu skeptičtější. Efektivnost kontrolních mechanismů v policii zpochybňují až dvě třetiny obyvatelstva ČR. V široce sdílené nedůvěře ve schopnost policie identifikovat korupci a očisťovat své řady od zkorumpovaných policistů, lze zřejmě spatřovat jednu z hlavních příčin šíření a přetrvávání korupčního image policie v očích veřejnosti. Narušením víry v efektivní fungování kontrolních mechanismů se vytváří klima beztrestnosti pro pachatele korupce. Podle názoru poloviny (49 %) dotázaných policistů však zatím toto klima není tak silné, aby pachatelé korupce ve vlastních řadách mohli být bez obav ze svého odhalení. Opačného názoru je ale až 22 % jejich kolegů. Ti policisté, kteří jsou toho názoru, že jejich zkorumpovaní kolegové nemusejí mít velký strach z odhalení, kládou jako příčinu tohoto stavu na první místo právě nedostatečnou kontrolu, resp. nechuť či obecný nezájem v rámci policie korupci policistů odhalovat a spravedlivě postihovat. Tento názor sdílí polovina z nich.

Většina (60 %) dotázaných věří, že velitelé i na nižších stupních představují efektivní článek kontrolního mechanismu v policii, že se snaží postihovat korupci a kontrolovat chování svých podřízených tak, jak by měli. Na druhé straně jedna pětina dotázaných tomu nevěří. I tento podíl lze považovat za varující. Již méně se podle názorů respondentů daří velitelům situaci zvládat tak, aby se součástí kontroly stali i sami policisté, aby v policii fungovala samoregulace („samočisticí mechanismus“) spočívající na nepsaných a neformálních normách morální bezúhonnosti, vzájemné důvěry a korektnosti jednání. Ve schopnosti velitelů úspěšně pěstovat atmosféru důvěry a morální bezúhonnosti na svých pracovištích věří jen polovina (51 %) dotázaných policistů. Téměř jedna třetina (32 %) ale tyto schopnosti velitelů zpochybňuje. Zbytek (17 %) k této otázce neuměl zaujmout jednoznačné stanovisko.

Již tento údaj naznačuje, že morální vůdcovství velitelských kádrů v policejní komunitě je do značné míry otřeseno. Neschopnost především vyšších velitelů sloužit svým

podřízeným jako morální vzor, do značné míry potvrzují i další údaje. Podle 39 % dotázaných je korupce výše postavených policistů veřejným tajemstvím, ale nedá se jim dokázat (opačný názor má jen 32 % respondentů). Korupční skandály v policejních špičkách přerostly únosnou mez, tvrdí 40 % oslovených policistů (proti je jen 29 %). Značná část řadových policistů je tedy rozhořčena nad chováním policejních špiček, které podle nich nejenže nejdou svým podřízeným příkladem ale navíc se sami vymykají kontrolním mechanismům uvnitř policie. Tento názor zastává více než třetina (35 %) dotázaných policistů. V jejich očích tedy výše postavení funkcionáři podlamují víru policistů v účinnost kontrolních mechanismů a napomáhají tak vytváření korupčního klimatu v české policii. Uvěřit ve výlučné postavení velitelů jako těch, kteří stojí mimo rámec dosahu kontrolních mechanismů, odmítla polovina (53 %) dotázaných policistů.

PAVOL FRIČ vystudoval sociologii na katedře sociologie Univerzity J. A. Komenského v Bratislavě. Dlouhodobě se věnuje výzkumu sociálních problémů a problematice neziskových organizací. V současnosti pracuje v Institutu sociologických studií Univerzity Karlovy na Fakultě sociálních věd, kde přednáší sociologii sociálních problémů a sociálních hnutí. V oblasti korupce a neziskových organizací publikoval v posledním období řadu článků, statí a monografií. Je také editorem monotematické publikace zabývající se problémem korupce: *Korupce na český způsob*. Autorsky se podílel i na knize *Vize rozvoje české republiky do roku 2015*.

Literatura

- Bayley, D. H. 1966. „The Effects of Corruption in a Developing Nation.“ Pp. 935-952 in *Political Corruption: A Handbook*, ed. by A. J. Heidenheimer, M. Johnston and S. Levine. New Brunswick, NJ: Transition Publishers.
- Cohen, A. K. 1965. „The Study of Social Disorganization and Deviant Behavior.“ Pp. 461-484 in *Sociology Today: Problems and Prospects*, ed. by R. K. Merton, L. Broom and L. S. Cottrell. New York: Harper and Row Publishers.
- Coleman, J. S. 1961. „Community Disorganization.“ Pp. 553-604 in *Contemporary Social Problems*, ed. by R. K. Merton and A. R. Nisbet. New York: Harcourt, Brace and World, Inc.
- Frič, P. 1999. „Korupční klima v ČR.“ Pp. 73-115 in *Korupce na český způsob*, ed. by P. Frič et al. Praha: G plus G.
- Frič, P. 2000. „Korupce v policii ČR.“ Výzkumná zpráva (březen 2000). Praha: Transparency International.
- McKee, M. H. 1996. „Příprava podmínek pro zavedení systému národní integrity.“ Pp. 16-22 in *Kniha podkladových materiálů TI*, ed. by J. Pope. Berlin: Transparency International. překlad TI ČR.
- Merton, R. K. 1961. „Social Problems and Sociological Theory.“ Pp. 697-737 in *Contemporary Social Problems*, ed. by R. K. Merton and A. R. Nisbet. New York: Harcourt, Brace and World, Inc.
- Myrdal, G. 1968. „Corruption: Its Causes and Effects.“ Pp. 937-958 in *Asian Drama: An Enquiry into the Poverty of Nations, Vol. II*, ed. by G. Myrdal. New York: Twentieth Century.
- Nye, J. S. 1967. „Corruption and Political Development. A Cost-Benefit Analysis.“ Pp. 963-983 in *Political Corruption: A Handbook*, ed. by A. J. Heidenheimer, M. Johnston and S. Levine. New Brunswick, NJ: Transition Publishers.
- Philip, M. 1996. „Defining Political Corruption.“ Paper to Political Corruption Conference, Nottingham June 10-11, 1996.
- Weinberg, S. M., E. Rubington 1973. *The Solution of Social Problems: Five Perspectives*. New York: Oxford University Press.

Summary

The majority of scholars define corruption as a deviant behaviour. This definition does not include the whole phenomenon of corruption and is not enough for us to comprehend it. Corruption is a complex phenomenon which works as a social system with its own rules and development mechanisms. Corruption is not only the sum of corrupt deviations. It is a supra-individual, collective phenomenon which is able to put pressure on individuals (Durkheim). Corruption spreads around itself a climate of corruption. This climate is able to change individual attitudes and the behaviour of the masses. Corrupt behaviour is norm-regulated behaviour, and each corrupt act has a norm-building influence. Without these qualities the corruption would disintegrate into the many accidental episodes of moral failures of atomised individuals. Under the pressure of corrupt norms an individual can consider corrupt behaviour even as his moral duty. To give or to take a bribe is perceived as the sort of behaviour which is expected in that social environment, and is a part of a 'good education'. Conversely, when an individual is not able to fulfil expectations, he may be afraid of negative sanctions from the environment. Failures of the official normative system – social disorganisation – open the door to the spread of corrupt norms. In the environment where these norms are valuable, corrupt behaviour is not deviant behaviour but a rational answer to the real situation. In this case it is not individual who has failed. It is the failure of the system because it is not able to work according to its own rules. This hypothesis is supported by the results of the quantitative research that focused on corruption in the police force of the Czech Republic. These results reveal a considerable degree of police disorganisation and the pressure of corruptive norms on the police officers. One of the causes of this situation among the Czech Police is the failure of the social control system and the undermining of the moral leadership of high-ranking police officers.